

Tekst 11 (uden for emnet)

H. C. Andersen: ”Gartneren og herskabet”

Eventyr, 1872

Gartneren og herskabet¹

¹ En mils vej fra hovedstaden stod en gammel herregård med tykke mure, tårne og takkede gavle.

Her boede, men dog kun i sommertiden, et rigt, højadeligt herskab; denne gård var den bedste og smukkeste af alle de gårde, det ejede; den stod som nystøbt udenpå, og med ⁵ hygge og bekvemmelighed indeni. Slægtens våben² var hugget i sten over porten, dejlige roser slyngede sig om våben og karnap, et helt græstæppe bredte sig ud foran gården; der var rødtjørn og hvidtjørn, der var sjældne blomster, selv uden for drivhuset.

Herskabet havde også en dygtig gartner; det var en lyst at se blomsterhaven, frugt- og køkkenhaven. Op til denne var endnu en rest af gårdens oprindelige gamle have: nogle ¹⁰ buksbomhække, beklippet så at de dannede kroner og pyramider. Bag disse stod to mægtige gamle træer; de var altid næsten bladløse, og man kunne let falde på at tro, at en stormvind eller en skypumpe havde strøet dem over med store klumper gødning, men hver klump var en fuglerede.

Her byggede fra umindelige tider en vrimmel skrigende råger og krager: Det var en ¹⁵ hel fugleby, og fuglene var herskabet, ejendomsbesidderne, herresædets ældste slægt, det egentlige herskab på gården. Ingen af menneskene dernede kom dem ved, men de tålte disse lavt gående skabninger, uagtet disse imellem knaldede med bøsse, så det krillede i fuglenes ryggrad, så at hver fugl fløj op derved i forskrækkelse og skreg: ”Rak! Rak!”

Gartneren talte tit til sit herskab om at lade fælde de gamle træer, de så ikke godt ud, ²⁰ og kom de bort blev man rimeligvis fri for de skrigende fugle, de ville søge andetsteds hen. Men herskabet ville hverken af med træerne eller med fuglevrimlen, det var noget, gården ikke kunne miste, det var noget fra den gamle tid, og den skulle man ikke aldeles slette ud.

”De træer er nu fuglenes arvegods, lad dem beholde det, min gode Larsen!”

²⁵ Gartneren hed Larsen, men det har her nu ikke videre at betyde.

”Har De, lille Larsen, ikke virkeplads³ nok? hele blomsterhaven, drivhusene, frugt- og køkkenhaven?”

Dem havde han, dem plejede, passede og opelskede⁴ han med iver og dygtighed, og det blev erkendt af herskabet, men de dulgte⁵ ikke for ham, at de hos fremmede tit spiste ³⁰ frugter og så blomster, som overgik hvad de havde i deres have, og det bedrøvede gartneren, for han ville det bedste og gjorde det bedste. Han var god i hjertet, god i embedet.

En dag lod herskabet ham kalde og sagde i al mildhed og herskabelighed, at de dagen forud hos fornemme venner havde fået en art æbler og pærer, så saffholdige, så velsmagende, at de og alle gæster havde udtalt sig i beundring. Frugterne var vistnok ikke inden- ³⁵ landske, men de burde indføres, blive hjemme her, om vort klima tillod det. Man vidste at de var købt inde i byen hos den første frugthandler, gartneren skulle ride derind og få at vide, hvorfra disse æbler og pærer var kommet og da forskrive⁶ podekviste.

¹ Stavemåden i teksten er på en række områder tilpasset moderne retskrivning.

² Våben: våbenskjold.

³ Virkeplads: plads til at udfolde sig.

⁴ Opelskede: fremelske, få noget til at udvikle sig.

⁵ Dulgte: skjulte.

⁶ Forskrive: bestille.

Gartneren kendte godt frugthandleren, det var netop til ham, han på herskabets vegne solgte den overflødighed af frugt, der groede i herregårdshaven.

40 Og gartneren tog til byen og spurgte frugthandleren, hvorfra han havde disse højtpristede æbler og pærer.

”De er fra Deres egen have!” sagde frugthandleren og viste ham både æble og pære, som han kendte igen.

Nå, hvor blev han glad, gartneren; han skyndte sig til herskabet og fortalte, at både 45 æblerne og pærerne var fra deres egen have.

Det kunne herskabet slet ikke tro. ”Det er ikke muligt, Larsen! kan De skaffe skriftlig forsikring fra frugthandleren?”

Og det kunne han, skriftlig attest bragte han.

”Det var da mærkeligt!” sagde herskabet.

50 Nu kom hver dag på herskabsbordet store skåle med disse prægtige æbler og pærer fra deres egen have; der sendtes skæppe- og tønnevis¹ af disse frugter til venner i byen og uden for byen, ja selv til udlandet. Det var en hel fornøjelse! dog måtte de tilføje, at det havde jo også været to mærkelig gode somre for træfrugterne, disse var overalt i landet lykkedes godt.

55 Nogen tid gik; herskabet spiste en middag ved hoffet. Dagen derpå blev gartneren kaldt til sit herskab. De havde ved taflet fået meloner, så saftfulde, smagfulde, fra majestættens drivhus.

”De må gå til hofgartneren, gode Larsen, og skaffe os nogle af kernerne fra disse kostelige meloner!”

60 ”Men hofgartneren har fået kernerne fra os!” sagde gartneren ganske fornøjet.

”Så har den mand vidst at bringe frugten til en højere udvikling!” svarede herskabet. ”Hver melon var udmærket!”

”Ja, så kan jeg være stolt!” sagde gartneren. ”Jeg skal sige det nådige herskab, slotsgartneren har i år ikke haft held med sine meloner, og da han så hvor prægtige vore stod 65 og smagte dem, så bestilte han tre af disse op på slottet!”

”Larsen! Bild sig ikke ind, at det var de meloner fra vor have!”

”Jeg tror det!” sagde gartneren, gik til slotsgartneren og fik af ham skriftlig bevidnelse om at melonerne på det kongelige taffel var kommet fra herregården.

70 Det var virkelig en overraskelse for herskabet, og det fortiede ikke historien, det fremviste attesten, ja der blev sendt melonkerner vidt om, ligesom tidligere podekvistene.

Om disse fik man efterretninger at de slog an, satte frugt, ganske udmærket, og den var kaldt op efter herskabets herregård, så at det navn derved nu var at læse på engelsk, tysk og fransk.

Det havde man aldrig forud tænkt sig.

75 ”Bare gartneren ikke får for store ideer om sig selv!” sagde herskabet.

Han tog det på en anden måde: Han ville just stræbe nu, at hævde sit navn som en af landets bedste gartnere, forsøge hvert år at bringe noget fortrinligt af alle havearter, og det gjorde han; men tit fik han dog at høre, at de allerførste frugter han havde bragt, æblerne og pærerne, var de egentlige bedste, alle senere arter stod langt under. Melonerne havde rigtig- 80 nok været meget gode, men det var jo et ganske andet slags; jordbærrene kunne kaldes fortræffelige, men dog ikke bedre end de, de andre herskaber havde, og da ræddikerne ét år ikke lykkedes, så taltes kun om de uheldige ræddiker og ikke om hvad andet godt der var bragt.

Det var næsten som om herskabet følte lettelse ved at sige:

85 ”Det gik ikke i år, lille Larsen!” De var ganske glade ved at kunne sige: ”Det gik ikke i år!”

¹ Skæppe- og tønnevis: gamle måleenheder.

Et par gange om ugen bragte gartneren friske blomster op i stuen, altid så smagfuldt ordnet; farverne kom ved sammenstillingen ligesom i et stærkere lys.

”De har smag, Larsen!” sagde herskabet, ”det er en gave, der er givet Dem af Vorherre, ikke af Dem selv!”

90 En dag kom gartneren med en stor krystalskål, i den lå et åkandeblad; hen på dette var lagt, med sin lange, tykke stilk ned i vandet, en strålende, blå blomst, stor som en solsikke.

”Hindustans¹ lotus!” udbrød herskabet.

En sådan blomst havde de aldrig set; og den blev om dagen stillet hen i solskinnet og om aftenen i reflekslys. Enhver som så den, fandt den mærkværdig dejlig og sjælden, ja det 95 sagde selv den fornemste af landets unge damer, og hun var prinsesse; klog og hjertensgod var hun.

Herskabet satte en ære i at overrække hende blomsten, og den kom med prinsessen op på slottet.

Nu gik herskabet ned i haven for selv at plukke en blomst af samme slags, om en sådan 100 endnu fandtes, men den var ikke at finde. Så kaldte de på gartneren og spurgte, hvorfra han havde den blå lotus:

”Vi har søgt forgæves!” sagde de. ”Vi har været i drivhusene og rundt om i blomsterhaven!”

”Nej, der er den rigtignok ikke!” sagde gartneren. ”Den er kun en ringe blomst fra 105 køkkenhaven! men, ikke sandt, hvor er den smuk! Den ser ud som var den en blå kaktus, og er dog kun blomsten på artiskokken!”

”Det skulle De have sagt os straks!” sagde herskabet. ”Vi måtte tro at det var en fremmed, sjælden blomst. De har prostitueret os for den unge prinsesse! Hun så blomsten hos os, fandt den så smuk, kendte den ikke, og hun er ganske inde i botanikken, men den 110 videnskab har ikke med køkkenurter at gøre. Hvor kunne det falde Dem ind, gode Larsen, at sætte en sådan blomst op i stuen. Det er at gøre os latterlige!”

Og den smukke blå pragtblomst, der var hentet fra køkkenhaven, blev sat ud af herskabsstuen, hvor den ikke hørte hjemme, ja herskabet gjorde en undskyldning hos prinsessen, og fortalte at blomsten var kun en køkkenurt, som gartneren havde fundet på at 115 stille frem, men at han derfor havde fået en alvorlig irettesættelse.

”Det var synd og uret!” sagde prinsessen. ”Han har jo lukket vore øjne op for en pragtblomst, vi slet ikke lagde mærke til, han har vist os dejligheden der, hvor vi ikke faldt på at søge den! Slotsgartneren skal hver dag, så længe artiskokkerne har blomst, bringe mig én op i min stue!”

120 Og det skete.

Herskabet lod gartneren sige, at han igen kunne bringe dem en frisk artiskokblomst.

”Den er i grunden smuk!” sagde de, ”højest mærkværdig!” og gartneren fik ros.

”Det kan Larsen godt lide!” sagde herskabet. ”Han er et forkælet barn!”

I efteråret blev det en forfærdelig storm; den tog til ud på natten, så voldsomt, at man- 125 ge store træer i udkanten af skoven blev rykket op med rod, og til stor sorg for herskabet, sorg, som de kaldte det, men til glæde for gartneren, blæste de to store træer om med alle fuglerederne. Man hørte i stormen rågers og kragers skrig, de slog med vingerne på ruderne, sagde folkene på gården.

”Nu er De da glad, Larsen!” sagde herskabet; ”stormen har fældet træerne, og fuglene 130 har søgt til skoven. Her er ikke mere syn af gammel tid; hvert tegn og hver hentydning er borte! Os har det bedrøvet!”

Gartneren sagde ikke noget, men han tænkte på, hvad han længe havde tænkt, ret at benytte den prægtige solskinsplads, han før ikke rådede over, den skulle blive til havens pryde og herskabets glæde.

¹ Hindustan: Indien.

135 De store omblæste træer havde kvast og knust de ældgamle buksbomhække, med hele deres udklipping. Han rejste her en tykning¹ af vækster, hjemlandsplanter fra marken og skoven.

Hvad ingen anden gartner havde tænkt på i rig fylde at plante ind i herskabshaven, satte han her i den jord hver skulle have, og i skygge og i solskin som hver art behøvede det.
140 Han plejede i kærlighed og det voksede i herlighed.

Enebærbusken fra den jyske hede løftede sig, i form og farve som Italiens cypres, den blanke piggede kristtjørn, altid grøn, i vinterkulde og i sommervarm, stod dejlig at se. Foran groede bregnerne, mange forskellige arter, nogle så ud som var de børn af palmetræet, og andre, som var de forældre til den fine, dejlige plantevækst, vi kalder venushår. Her stod
145 den ringeagtede burre, der i sin friskhed er så smuk, at den kan tage sig ud i buket. Burren stod på det tørre, men lavere, i den fugtigere grund, groede skræppen, også en ringeagtet plante og dog ved sin højde og sit mægtige blad så malerisk smuk. Favnehøj, med blomst ved blomst, som en mægtig, mangearmet kandelaber², løftede sig kongelyset, plantet ind fra marken. Her stod skovmærker, kodriver og skovliljekonvaller, den vilde calla og den
150 trebladede, fine skovsyre. Det var en dejlighed at se.

Foran, støttede til ståltrådssnore, voksede i række ganske små pæretræer fra fransk jordbund; de fik sol og god pleje og bare snart store, saftfulde frugter, som i landet de kom fra.

I stedet for de to gamle, bladløse træer, blev sat en høj flagstang, hvor Dannebrog
155 vajede, og tæt ved endnu en stang, hvor i sommertid og høstens tid humlerranken med sine duftende blomsterkogler snoede sig, men hvor i vinteren, efter gammel skik, blev ophængt en havrekærv³, at himlens fugle kunne have måltid i den glade jul.

”Den gode Larsen bliver sentimental i sine ældre år!” sagde herskabet. ”Men han er os tro og hengiven!”

160 Ved nytår kom, i et af hovedstadens illustrerede blade, et billede af den gamle gård; man så flagstangen og havreneget for himlens fugle i den glade jul, og det stod omtalt og fremhævet som en smuk tanke, at en gammel skik her var bragt i hævd og ære, så betegnende just for den gamle gård.

”Alt hvad den Larsen gør,” sagde herskabet, ”slår man på tromme for. Det er en lykkelig mand! Vi må jo næsten være stolte af at vi har ham!”
165

Men de var slet ikke stolte deraf! De følte at de var herskabet, de kunne sige Larsen op, men det gjorde de ikke, de var gode mennesker og af deres slags er der så mange gode mennesker, og det er glædeligt for enhver Larsen.

Ja, det er historien om ”Gartneren og herskabet.”

170 Nu kan du tænke over den!

¹ Tykning: tæt bevoksning.

² Kandelaber: lysestage.

³ Havrekærv: havreneget.